

Kedves Erasmus-tagok, barátaink és támogatóink,
meghívunk benneteket a következő nyilvános rendezvényünkre:

Szerdán, 2013. szeptember 25-én, 19-órakor

**a Bruder Klaus Kirche nagytermében,
Stuttgart, Albert-Schäffle-Str. 30.**

Az előadás címe:

“A nyelv mint Isten elsődleges ajándéka”

Előadó: **Nt. Dr. Gémes István**

Előrejelzés: Prof. Dr. Ódor László: „A kétnyelvűség előnyei és problémái”

2013. nov. 28-án, 19.00-órakor, csütörtökön
a Bruder Klaus Kirche nagytermében, Stuttgart, Albert-Schäffle-Str. 30.

Szeretettel

Dávid Melinda

jegyző

Nt. Dr. Gémes István életrajza

Születtem Szarvason, 1927. szept. 4-én, iparos-földműves családból. Két elemi Szarvason, a 3-6.osztályokat Csabacsüdön végeztem. 1947-ben a Szarvasi Ág. Hitv. Evang. Vajda Péter Gimnáziumban érettségiztem. A budapesti Pázmány Péter Egyetemen magyar-francia-orosz-szakos bölcsészhallgató voltam. Majd az Erzsébet Királyné Tudományegyetem Evang. Theol. Karára iratkoztam be, s ennek jogutódján, az Evang. Theol. Akadémián 1953. jún. 17-én szigorlatoztam. 1953. jún. 23-án szenteltek lelkésszé a szarvasi Ótemplomban.

1953. júl. 1 és 1956. nov. 23 között Békéscsabán, Bp.-Deák-téren és Pécsen teljesítettem segédlelkész szolgálatot.

1956. nov. 24-én érkeztem Ausztriába, ahonnan kormány megbízással 1000 magyar menekültet kísértem el Dániába. A Dán Evang. Egyház Kirkens Nödhjelp nevű segélyszervezetének megbízásából a menekült magyar protestánsok lelkigondozója voltam. Innen hívott el a Lutheran World Federation, és ötéves szerződéssel Braziliában bízott meg magyarnyelvű lelkigondozással. 1957-1962 között megszerveztem a brazil evang. egyház keretén belül a Comunidade Evangelica Lutherana Hungara do Brasil nevű egyházközséget São Paulo-i székhellyel és Rio de Janeiro, Lorena, Belo Horizonte, Pôrto Alegre fiálékkal. Az LWF ösztöndíjával két szemesztert hallgattam és kutattam (Qumrani Intézet) a heidelbergi egyetemen (1962). Majd újabb ötéves szerződéssel tovább dolgoztam Braziliában.

1960-ban esküdtünk São Paulóban Réz Katalinnal, fiaink, Pál István (1960), András Péter (1964) és Márton Tamás (1966) ugyancsak ott születtek.

1968. dec.1-től a Hannoveri Evang. Egyház kötelékébe kerültem, amelynek Holzminden-i esperessége kétfalusi gyülekezeti állásába 1964. márc.1-én iktattak be. Ezzel párhuzamosan végeztem pasztorálpszichológiai tanulmányokat Göttingenben, és hívtak meg kutatói asszisztensnek Hannoverbe.

Időközben azonban a Württembergi Evang. Egyház hívott meg, hogy magyarok gondozását végezzem, egy német lelkészi állás betöltése mellett. Így kezdtem meg 1972. okt. 1-én a Stuttgart-Bad Cannstatt-i Lutherkirchengemeinde-ben szolgálatomat, amelyet nyugdíjazásomig, 1989. dec.31.-ig végeztem. A „mellékesen” felépített nagy magyar gyülekezet gondozása részben még ma is a feladatom.

Braziliában esperesi tiszteletet töltöttem be, Stuttgartban igazgató lelkész és a lelkészek továbbképzésének felelőse voltam. Tanulmányokat folytattam

São Leopoldo-ban, São Paulóban (rk. Seminário Pio XI), Heidelbergben, valamint két ösztöndíjjal Tübingenben. Utóbbi szemesztert használtam föl arra, hogy az 1523 és 1918 között a helyi egyetemen tanuló kárpátmedencei diákokat kutassam. Az erről készült monográfiám könyvben is megjelent.

Alapításától tagja, majd 10 éven át elnöke voltam a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének. Első kiadója, majd 38 éven át szerkesztője voltam az ÚTITÁRS c. evangéliumi lapnak. A Radio Monte Carlo magyarnyelvű adásának voltam húsz éven át állandó munkatársa. Máig szerkesztem a KOINONIA c. teológiai szaklapot. Magyar Tudományos Munkaközösséget szerveztem dr. Balla Bálinttal. Szervezője és munkatársa voltam a Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferenciáknak és a Magyar Ökumenikus Találkozóknak külföldön.

1993-ban „Pro cultura Hungarica”-t, 1997-ben az Evang. Kirche in Deutschland arany „Kronenkreuz” kitüntetését, 2008-ban pedig Károli Gáspár díjat kaptam. 2011-ben az Evangélikus Hittudományi Egyetemtől díszdoktorátust kaptam, ugyanebben az évben kitüntettek a Magyar Érdemrend Tiszti Keresztjével.

Gémes István

Isten elsődleges ajándéka (Erasmus-Akadémia, 25.9.13)

Előadást kértek tőlem egy konferenciára, amelyet a Németországban dolgozó, 18 országból verbuválódott 40 protestáns lelkész továbbképzésére rendeztek. Fő témája a konferenciának a nyelv kérdése és az ezzel kapcsolatos nehézségek ügye volt. Mivel magam is külföldinek számítottam, a felkérés lehetőséget adott arra, hogy különösen is elgondolkozzam ezeken a kérdéseken. Hosszú pályafutásom során szinte állandóan nyelvi határokon mozogtam. Magyarországi szolgálatomban a magyar és szlovák nyelvben voltam otthonos. Külföldre kerülve, szinte filmszerű sebességgel kellett helyet találnom a dán, később a spanyol-portugál, majd a német nyelvi közegben. Különböző is izgattak mindig a nyelvek, s ezért voltam – már teológiai tanulmányaim előtt – magyar-francia-orosz szakos bölcsész hallgatója az akkori budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemnek. Mindig is rácsodálkoztam minden újabb nyelvi kísérletezésem nyelvére. S azt Isten rendkívüli ajándékának tekintettem. És semmi sem tudott olyan szomorúsággal eltölteni, mint amikor a nyelv lekicsinylésével, komolytalanul vételével vagy éppen lelketlen kínzásával találkoztam. Főleg, ha ez szószéken vagy tanári katedrán történt. Nem is válaszolhattam mással a felkérésre, mint előadással, amelynek ezt a címet adtam: A nyelv – Isten ajándéka.

A következő gondolatok Istennek erről az elsődleges ajándékáról szólnak.

1. Szinte áttekinthetetlenül sokoldalú jelenség az emberi nyelv. Hangokból, majd szavakból, később betűkbe és mondatokba rögzíthető, illetve azok változó felhasználásából létrejövő kommunikációs rendszer az. Az adott helyzettől függően, amelyből ered vagy amilyen összefüggésben él vele, az embernek mindenképpen szinte korlátlan lehetőségeket kínál e rendszer alkalmazására.

A legegyszerűbb felhasználási mód a gondolatok és álmok testbe rögzítése. Ennek a műveletnek elő- és utóélete is van. A „testbeültetést” lelki-szellemi folyamatok előzik meg, amelyeknek lehetnek biológia-kémiai, személyi vagy tárgyi összetevői. Ezeknek megfelelően pl. nem minden gondolatot tudunk, merünk, akarunk szavakba is foglalni. S nem akárcsak vagyunk hajlandók azokról számot is adni. Előállhatnak helyzetek, amelyek lebénítják, megakadályozzák vagy éppen megghiúsítják a gondolatok nyelvbe-rögzítését. – Álmainkkal sincs ez másként. Nem csak a felébredt tudat olthatja ki őket még szavakba formálásuk előtt, hanem sokszor hiányoznak is a megfelelő

szavak, kifejezések a különböző álomtípusok és álom-tartalmak hű átültetéséhez.

Ugyanígy van e nyelvi műveleteknek utótörténete is. Logikánk, de az érzelmeink is igényelhetik, sőt kérdéssé tehetik és meg is tagadhatják a szavakba öntést. Tiltakozhatnak annak alaki, tartalmi, sőt szociális megtörténte, ill. alkalmazása ellen. A nyelvet ilyenkor kritikai vizsgálatnak kell alávetnünk, s ugyanakkor maga is a kritika eszközévé válik.

Másik felhasználási területe e jelrendszernek a megszerzett tudás, ismeret rendszerezése, csoportosítása, majd rögzítése. A rögzítés lehet elvont, s akkor a nyelvet egy bizonyos fejlődési, vagy összpontosítási tevékenységre készítjük. Lehet tárgyi is, s akkor a megfigyelt jelenségek leírására és érthetővé tételére használjuk fel. Fontos utalnunk arra a változatosságra is, amely a nyelvnek sajátja. Nemcsak a kifejezésformák mérhetetlenül sok változatát ismeri, hanem azok kombinálásának, variálásának, logikai folyamatok nyomonkísérésének a lehetőségét is. – A nyelv kialakítja a maga nyelvtani vagy kódrendszerét és mint ilyen, a kommunikáció nagyon fontos, sokszor egyetlen eszközévé válik. Mint társadalmi tényező ilyen módon igen fontos szerepet játszik.

A nyelvnek meg kell tartania rugalmasságát. Ugyanúgy nem „állhat” meg és nem statikus, ahogy az egyén vagy a társadalom, nép vagy nemzet sem az. Ez magában foglalja azt is, hogy a nyelv kész kell legyen olyan jelek kidolgozására és használatára is, amelyek esetleg a jelenben adótnak vett valóságot nem egészen fedik. Itt komolyan éppen a vallásos nyelvre kell gondolnunk, annak megannyi közös megegyezésen vagy éppen időtlen hagyományon alapuló jelére, szavára, sajátos logikai rendszerére, elvont fogalmaira, amelyeket időről-időre megpróbálunk „demitologizálni”, – ez azonban végső soron nem tudja a vallásos embereknél elszenvedett értelem- és tartalomvesztéséget érdemlegesen pótolni vagy ellensúlyozni.

2. Kettős irányban van egyedülálló szerepe a nyelvnek a vallási kommunikációban.

2.1. A Szentírás szerint az első jelzés Istentől ered. Már az őskáosszal jelzett nem-létezés fölött megszólalt az Isten: legyen világosság! A tohuvábohura ez a szó, ige tett először figyelmessé, tudatosította a létezését. Mert az ebbe az amorf-létezésbe bekiáltott szó fényt hozott. A fény – szemben a káosszal – az élet, tehát a folyamatok rendezett és rendbetett valóságát hozta létre. Ezt látta meg a jánosi prólógus: őbenne

volt az élet és az élet volt az emberek világossága (Jn 1,4). Az ige tehát életteremtő és hordozó jelentőségű már a valóság kezdetén. Pontosan ebben az összefüggésben érdekes a korai érvelés a „bálványok” ellen: „Szájuk van, mégsem tudnak megszólalni” (Zsolt 115,5; Jer 10,1-5). Nincs igéjük, nincs szavuk.

2.2. Isten azonban megszólalásával nem valami pusztába kiáltott szót bocsát ki, amely a tohuvábohu labirintusaiban nyomtalanul elveszne. Már régi kozmogóniák tudtak arról, hogy a szívből jön minden megismerés, s a nyelv csak azt ismétli, amit elgondolt a szív. „A szív teljességéből szól a száj”. Ez a szív partnert keres magának, miután a szó világot teremtő hatalomnak bizonyult. A próféták gyakran átéltek ezt: Isten nem szól hozzájuk, hanem az isteni szó „történik rajtuk”, „das Wort ergeht” (Luther), mert cselekedetté, eseményyé, teremtéssé lesz. Ezt mind a héber dábar, mind a görög legein ígéről el lehet mondani. Az Úr szava olyan eseményteremtő folyamatot elindító erő, ahogy azt a legein jelenti: a kimondott ige „fekszik”, magyar nyelvünknek megfelelőbben: „ül”, helyén van, alkot, dolgozik, teremt. „És az Úr szava történt a prófétákhoz...” – Károli megmutatta, hogy mélyebben ragadta meg a szó értelmét, mint a modern fordítások: „...így szólt hozzám az Úr” sápadt formalitása.

2.3. Ezt a gondolatot szövi tovább a prológus, amikor ennek a szónak az emberek közti „sátorozásáról” szól (Jn 1,14). Isten szava történéssé, üdvtörténeti ténnyé lett a Názáreti Jézusban. Ignácusz szép fogalmazásában: „Isten... kinyilatkoztatta magát fia, Jézus Krisztus által, aki az (Isten) hallgatásából előjött Ige” (IMg 8,2). Benne nyerjük el a végső bizonyosságot a szó, a nyelv eredetéről: az az Isten szívéből támadt. Nagyon, mélyebben nem lehet mondani a nyelvről! Itt érthető a bibliai emberek félelme a néma Istentől. Hiszen Isten „szótlansága” kapcsolatmegszakítással jár, ami azt jelenti, hogy az élet szűnik meg világosság híján és a tohuvábohu állapota tér vissza.

2.4. A másik kommunikációs irány sokkal összetettebb. Isten nem csak embereken engedi „megtörténni”, alkotó teremtéssé tenni a nyelvet, hanem a nyelv hordozóivá is teszi őket. Az ember „nyelvtudása” származtatott valóság tehát. Ezt ábrázolja a jahvista teremtetéstörténet. Isten elvonultatja az állatokat Ádám előtt, hogy nevet adjon nekik. A KR (kára) ige, amely eredetileg kiáltást, hívást jelent, geneziszbeli előfordulási helyei többségében mintegy terminus technicus-a a névadásnak,

megnevezésnek, névváltoztatásnak. Ádám „kitalálja” a neveket és azonosítja őket a megfelelő állattal, megfogalmazza, ki is mondja. Nem autonómiáról van itt szó. Hanem az Istentől teremtő igeként megkapott feladatban való részesülésről. Ádám éppen nem autonóm, hanem teremtő társa a Teremtőnek. Ez pedig származtatott hatalom, amely a nyelvben konkretizálódik. Ádám minden beszéde bizonyos értelemben tehát „utóteremtés” (v. Rad), amely helyére teszi ebben az esetben az állatokat, besorolja az ő világába, meghatározza helyüket, s a kimondott névvel megjelöli őket.

2.5. Az őstörténet végén megállapítja az író, hogy az egész föld egyajkú (sápáh=ajak) és azonos igéjű (döbarim=teremtő igék) embertörzset hordoz (1Móz 11,1.6). Kiderül, hogy a teremtő isteni ige nemcsak az emberek közötti kapcsolat tartásához ad lehetőséget, hanem kultúra- sőt történelemformáló erővé is vált. Ez pedig arra a hamis következtetésre vitte az embereket, hogy ez a nyelvi történésre visszavezethető ajándék elszakítható a gyökerektől. Ezzel a lét lehetőségétől megfosztott helyzetüket megpróbálják autonómia-spekulációkra felhasználni. Ez az emberiség beképzeltségének és hübriszének az eredője. S a tragédia óhatatlanul be is következik. Óriásnak hitt tornyukhoz kénytelen „leszállni” az Isten, hogy egyáltalán tudomásul vehesse és „nosza,... zavarjuk össze a nyelvüket, hogy ne értsék egymás nyelvstruktúráját.” (Gen 11,7)

2.6. Itt mutatkozik meg azonban a nyelv isteni ajándékozásának kettőssége is. Isten lesz a nyelv ajándékozásának adója és egyúttal széttörője is (Bizer). Ám mégsem szűnik meg a nyelvi kommunikáció: Isten megszólítja, az ember válaszolhat. Az ember megkeresheti Istent és ő is válaszolhat. – Isten azonban gondoskodik alaposabb megoldásról. Az egyik Jézus Krisztus halálból való feltámasztása, amellyel újra kifejezetten „megtöri a csendet”. A másik a pünkösdi „nyelv-helyretétel”: benne a Lélek közvetlen kiáradásának legelső következménye a jelenlevők „más nyelveken” való szólása (ApCsel 2,3-4).

A nyelv újra érvényes rendszer lett: Isten Szentlelke tette ezt lehetővé. A „más nyelveken” való beszéddel megépül így a lerontott híd, hogy úgy érzik: „a mi nyelvünkön szólják az Isten nagyságos dolgait” (ApCsel 2,11).

3. A nyelv használhatósága sokféle formában jut kifejezésre. Tartalmazhat útmutatást, eligazítást, adhat tanácsot, szolgálhat támaszul

és korlátokat is állíthat. A helyén kimondott szó erőt áraszthat magából, amely elesettek, reménytelenek, meggyötörtek vigasztalására és felemelésére szolgálhat. Bele helyezte el Isten az ő ajándéka másik nagy alkalmazási lehetőségét, a megbocsátást. A sokféle alkalmazási módok gyógyító jelentőséget nyerhetnek. A beszédterápia, a gyónás és feloldozás rítusa, a szómeditáció megannyi fajtája ennek beszédes bizonyítéka lehet.

Aki észrevette, hogy ilyen módon „rajta történik” Isten ígéje, abban megszületik a válaszadozás vágya is. Ézsaiás és a Zsidókhoz írt levél beszél az „ajkak gyümölcseről” (Ézs 57,19; Zsid 13,15). Isten teremti meg az ajkak gyümölcset azáltal, hogy meggyógyított, vezetett, vigasztalt. Ezért a bibliai értelemben vett imádság soha nem emberi teljesítmény: Isten maga teremtette meg annak minden feltételét gyógyításával, vezetésével, vigasztalásával. Az őt magasztaló, kérő, hálát adó vagy közbenjáró imádság az a kategzochén élettér, amelyben a nyelv, a beszéd valós párbeszéddé válik, és legeredetibb szerepét tölti be. Ezért a figyelmeztetés is: „Ez a nép csak ajkával tisztel engem, de szíve távol van tőlem”. „Szívtelenül így minden csak pusztá battalogia, azaz értelmetlen, kiüresített emberi mű, gyökerétől elszakítottan (Mt 6,7).

3.1. A nyelvvel való visszaélésnek nevezhetünk minden tevékenységet, amelyben a nyelvet tudatosan megtévesztésre, csalásra, zavartkeltésre, hazugságra használjuk. Amelyből Istennek, másnak, magamnak hátránya, sőt kára származhat. Klasszikus intést fogalmazott meg Luther a Nagy Kátében: „... senki ne ártson nyelvével felebarátjának, akár barátja, akár ellensége az, ne mondjon róla rosszat, akár igaz, akár koholt az, hacsak nem parancsra vagy javítás céljából történik, hanem használja és forgassa nyelvét úgy, hogy a legjobbat mondja mindenkiről, bűnét és gyengeségét mentse, becsületével segítse és takarja”.

Csak az Istentől kijött ige határozhatja meg az ő gyermekeit, ha rajtuk keresztül úgy szállhat vissza Istenhez, hogy útját sírás, könny, panasz, fájdalom, halál nem szegélyezi. Így mondhatja Jakab, hogy teleios anér csak az lehet, aki a beszéddel nem vétkezik (Jak 3,2).

4. Végül a nyelv használatának néhány kockázatát sem szabad elhallgatni a szóval élők és dolgozók előtt. A kimondott szó sajátos sorsához tartozik – s ebben többé-kevésbé minden isteni ajándékkal osztozik – a függetlenség és a kiszolgáltatottság. Amikor akusztikai valósággá lett, azaz elhangzott, akkor kimondójának már nincs többé hatalma fölötte. A verba volant ezt a hatalomvesztést is magában foglalja. Kimondása után az elröppent szó önálló életet él, „ki tudja hol áll meg, kit hogyan talál

meg" (Arany). E törvény fölött áll továbbra is az eredeti isteni szó: „Így van az én számból kijövő igével is, nem tér vissza üresen, hanem elvégzi azt, amit én akarok..." (Ézs 55,11). Ezt megszívlelendő a zsoltáros intése: „...ma ha az ő szavát halljátok, meg ne keményítsétek a szíveteket..." (Zsolt 95).

4.1. Az elszálló szónak sorsa a kiszolgáltatottság is. Jakob Böhme szerint a száj a szó születéshelye. Azt is mondhatnánk: anyaméhe. Megszületése pillanatában azonban az anyaméh védő és oltalmazó burkát áttöri. Attól kezdve rá is érvényes minden élőlény kiszolgáltatottsága és védtelensége, – csakúgy, mint a reménység, hogy jó erőknek kerülhet befolyása alá.

Akiknek szakmai kelléktárában Istennek ez az elsődleges ajándéka kiemelt helyet foglal el, azoknak tudatosítaniuk kell magukban, hogy mit is tesznek a használatakor. Kritikusan kell megkérdezniük, hogy Istennek a nyelv adottságán keresztül megnyilvánult és ma is érvényes, megváltó szeretetét szakszerűen, szabatosan és a neki kijáró tisztelettel közvetítették-e? Észre veszik-e, hogy amikor ezt a feladatot a nyelv, a beszéd segítségével végzik, ugyanakkor mély bepillantást engednek meg a hallgatóknak a maguk aktuális, belső lelki állapotába is? Beszélj és megmondom, ki vagy!

Egyedül e két kérdés komolyanvétele esetén sikerülhet az emberfeletti csoda: hogy ha a hallgató meg- és felszólítottanak érzi magát, hogy Istennek ebben az „igés", megváltó művében örömmel és tevőlegesen ő maga is részt vállaljon.

Gémes István